

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ МАГІСТРАНТІВ НЕПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Наталія МАЧИНСЬКА (Львів)

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття «компетентності» та «компетентнісного підходу»; охарактеризовано різновид компетентності – педагогічна компетентність як складова професійної компетентності викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю; автором запропоновано власне визначення компетентності; обґрунтовано необхідність застосування компетентнісного підходу у практиці організації навчального процесу у вищому навчальному закладі непедагогічного профілю.

В статье проанализированы различные подходы к определению понятий «компетентности» и «компетентностного подхода»; охарактеризована разновидность компетентности — педагогическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности преподавателя вуза непедагогического профиля; автором предложено собственное определение компетентности, обоснована необходимость применения компетентностного подхода в практике организации учебного процесса в высшем учебном заведении непедагогического профиля.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, педагогічна компетентність, магістранти.

В умовах адаптації вітчизняної системи вищої освіти до вимог Болонського процесу та сучасних суспільних трансформацій висувуються нові вимоги до викладача вищої школи в контексті демонстрації ним високого рівня педагогічної і фахової компетентності, готовності до забезпечення європейської якості освіти, переходу до нових форм і методів організації навчального процесу, його демократизації, сприяння мобільності студентів у межах європейського освітнього простору, інформатизації вищої освіти тощо.

На сучасному етапі розвитку суспільства пріоритетною характеристикою спеціаліста є його компетентність як здатність орієнтуватись у швидкоплинних умовах професійної діяльності, оскільки затребуваним є такий спеціаліст, який не буде чекати інструкцій, а прийматиме самостійні рішення, буде відрізнятися мобільністю, динамізмом і конструктивністю. Поняття «компетентність» використовується як у загальнодидактичному рівні, так і в методологічному контексті. Це пов'язано з його системно-практичними функціями та інтеграційною роллю в освіті. Компетентністю встановлюють набір системних характеристик для проектування освітніх стандартів, навчальної літератури, вимірників якості освіти. Посилення уваги до компетентності зумовлене також рекомендаціями Ради Європи, які стосуються оновлення освіти, її наближення до замовлення суспільства.

Проблема формування професійної компетенції особистості є надзвичайно актуальною в умовах розвитку сучасного суспільства. Поняття «компетенція» традиційно вживається у значенні «коло повноважень», «компетентність» ж пов'язується з обізнаністю, авторитетністю, кваліфікованістю. Тому доцільно в педагогічному сенсі користуватися саме терміном «компетентність».

Незважаючи на велику кількість наукових напрацювань щодо розуміння суті та структури компетентності, компетенцій, а також враховуючи неоднозначність трактування різними вченими цих дефініцій, ми вважаємо за необхідне зробити змістовий аналіз означеного питання.

У психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» поширилось відносно недавно. З кінця 80-х років у вітчизняній науці з'являється спеціальний напрямок - компетентністний підхід в освіті. Введення поняття «професійна компетентність» обумовлена широтою його змісту, інтегративною характеристикою, яка об'єднує такі поняття як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» та інше [6].

Особливості формування різних аспектів професійної компетентності майбутніх педагогів різних фахів активно досліджуються такими науковцями, як О. А. Дубасенюк, А. К. Маркова, Н. В. Кузьміна, Л. В. Карпов, М. В. Михайличенко, Л. Л. Хоружа, В. І. Шахов та ін.; педагогічна компетентність як сукупність якостей, що визначають ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця досліджувалась у працях В. П. Бездухова, Т. Г. Браже, Є. В. Бондаревської, І. Я. Зимньої та ін.

Основу компетентності фахівця, на думку сучасних науковців А. А. Бодальова, В. І. Жукова, Л. Г. Лаптева, В. О. Сластьоніна, К. А. Абульханової, С. О. Сисоевої та інших, складають: компетентність діяльності, спілкування і саморозвитку.

Мета статті полягає в аналізі наукових джерел з проблеми компетентнісного підходу у дослідженнях педагогічної освіти магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю.

Компетентністний підхід розроблено англійськими науковцями як суто соціокультурний. У педагогічній науці цей підхід представлений у роботах Хуторського А. В. та Вульфсон Б. Л. Його розробляють також українські вчені: Бех І. Д., Дубасенюк О. А., Лозова В. І., Ничкало Н. Г., Подмазін С. І., Пруцакова О. Л., Сериков В. В. та ін.

Проаналізуємо різні підходи до характеристики понять «компетентності» та «компетентнісного підходу» у вітчизняних дослідженнях.

Енциклопедія освіти подає таке визначення компетентності: «Компетентність у навчанні (лат. *competentia* – коло питань, в яких

людини добре розуміється) набуває молода людини не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо... Спільним для всіх є розуміння компетентностей у навчанні як набутої характеристики особистості, що сприяє успішному входженню молоді людини в життя сучасного суспільства» [2, с.408].

І. А. Зязюн, розкриваючи поняття «компетентності», зосереджує увагу на його соціально-педагогічному контексті, стверджуючи, що компетентність як індивідуально-неповторна властивість людини є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти. Компетентність, на думку І.А.Зязюна, як властивість індивіда існує в різних формах самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форми вияву здібностей тощо [5].

Поняття «компетентність» розглядається у науковій літературі як інтегративна особистісна характеристика, що визначає функціональну готовність до певної діяльності, містить сукупність знань, умінь, навичок, особистісних якостей. Дослідження зазначають, що категорія «компетентність» є ширшою за поняття «знання, уміння, навички», охоплює не тільки когнітивну і операційно-технологічну, а й аксіологічну, мотиваційну, соціальну та поведінкову сфери особистості фахівця [14].

Компетентність як властивість індивіда існує в різних формах: в якості рівня умілості, способу особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення), деякого досвіду саморозвитку особистості або форми прояву здібності та ін. Компетентність – це спосіб існування знань, умінь, освіченості, що сприяє особистісній самореалізації, знаходженню особистістю свого місця в суспільстві, в результаті чого освіта виступає як високо мотивована в реальному розумінні особистісно-орієнтована, яка забезпечує максимальну затребуваність особистісного потенціалу, визнання особистості навколишніми й усвідомлення нею самою власної значимості [1, с.12].

Компетентність – рівень готовності для діяльності в певній сфері, ступінь оволодіння знаннями, способами діяльності, необхідними для прийняття вірних та ефективних рішень. Компетентності – змістовні узагальнення теоретичних і емпіричних знань, представлених у формі понять, принципів, смислоутворюючих положень. Багатофункціональні, міжпредметні і трансдисциплінарні компетенції називаються базовими. До них належать: загальнонаукові, соціально-економічні, цивільно-правові, інформаційно-комунікаційні, політехнічні, загальнопрофесійні компетентності [8, 132-133].

На думку В. А. Дьоміна, компетентність – це рівень умінь особистості, що відбиває ступінь відповідності визначеної компетенції і

що дозволяє діяти конструктивно в соціальних умовах, які змінюються. Автор особливо виокремлює загальнокультурну компетентність як основу професійної компетентності, вважаючи, що основними напрямками загальнокультурної компетентності студента при особистісно-орієнтованому підході є особистісні потенціали [3, с.35].

Розрізняють ще й такі підходи до визначення поняття «компетентність», зокрема:

- компетентність як результат успішної професійної діяльності, який нерозривно пов'язаний із філософією успіху та виступає критерієм якості освіти [11, с. 23];

- компетентність комунікативна (соціально-психологічна) – орієнтованість у різних галузях спілкування, заснована на знаннях, навичках, уміннях, почуттєвому та соціальному досвіді індивіда в сфері міжособистісної взаємодії [15, с. 78-79].

Компетентність розглядають як показник досвідченості у певній галузі, якомусь питанні; повноважність, повноправність у розв'язанні якоїсь справи; поінформованість, обізнаність; авторитетність; коло повноважень (прав і обов'язків) певного органу чи посадової особи, установлених статусом (або іншими положеннями) установами, закладу [10, с. 56].

Компетентність педагогічна (у перекладі з німецької Kompetenz, з франц. competence < лат. competens - відповідний, здібний) - високий рівень володіння складовими теоретичної і практичної готовності до педагогічної діяльності, характеристика професіоналізму вчителя. Педагогічна компетентність також передбачає і ряд інших компонентів: індивідуальний стиль педагогічної діяльності, творчий підхід до неї, розвинену педагогічну рефлексію [8, 190].

Педагогічну компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю С.О.Сисоева розглядає як інтегровану професійно- особистісну характеристику викладача, що забезпечує ефективність викладацької діяльності у вищому навчальному закладі та відображає рівень сформованості професійно-значущих якостей педагога, результат його педагогічної підготовки [12, с.8].

О.Я.Савченко зазначає, що тривалі наукові дискусії дали змогу вченим

виокремити чотири базові характеристики поняття «компетентність» [11, с.5]:

- використання компетентності завжди відбувається у певному контексті;

- компетентність завжди є результатом, вона характеризує те, що може зробити індивід, а не описує процес, під час якого він набув цю компетентність;

- для вимірювання здатності індивіда користуватися компетентністю потрібні чітко визначені та затверджені стандарти;
- компетентність є мірою того, що індивід може зробити у конкретно визначений час.

Таким чином, на основі проведеного аналізу ми можемо сформулювати власне визначення поняття компетентності. Компетентність – це здатність спеціаліста застосовувати знання для вирішення практичних завдань у відповідності з його компетенцією, тобто коло повноважень, професійних обов’язків, питань (або за межами цього кола), в яких конкретна людини достатньо обізнана, володіє необхідною інформацією та практичним досвідом. Ми вважаємо, що складовими компетентності виступають: по-перше, знання, тобто швидко змінювана, динамічна, різноманітна інформація, яку треба вміти знайти, відсіяти від непотрібної, перевести у досвід власної діяльності; по-друге, уміння використовувати це знання у конкретній ситуації, розуміння, яким чином можна добути це знання, для якого знання який метод потрібний; по-третє, адекватне оцінювання – себе, світу, свого місця в світі, конкретного знання, необхідності чи зайвості його для своєї діяльності.

Сучасні дослідження компетентності створили передумови для виникнення нового напрямку дослідження – компетентнісного.

І.Я.Зимняя стверджує, що компетентісний підхід не є новим у галузі освіти. Вважається, що засновником компетентнісного підходу був Аристотель, який вивчав можливості стану людини, позначаючи цей стан словом «атере», що означає силу, яка розвивалася й удосконалювалася до такого ступеня, що ставала характерною ознакою особистості [4].

Для України тенденції європейської освіти ніколи не були байдужими. Вітчизняна система освіти завжди вибирала «свій шлях», який пов’язаний із специфікою вітчизняних тенденцій та процесів. Не буде виключенням і тенденція підсилення ролі компетенції в освіті. Впровадження компетентнісного підходу в освітню практику стримується відсутністю ефективних психолого-педагогічних технологій формування цих нових освітніх конструктів. У матеріалах модернізації освіти (2001р.) компетентісний підхід проголошений як одне з важливих концептуальних положень оновлення змісту професійної освіти.

О.І. Пометун, визначаючи необхідність застосування компетентнісного підходу щодо оновлення системи вищої професійної освіти загалом, і педагогічної зокрема, зазначає, що активного поширення даний підхід отримав через те, що він виступає ефективним і чітким шляхом модернізації сучасної системи вищої освіти. Науковець

стверджує, що послідовна реалізація компетентнісного підходу передбачає глибокі системні перетворення в усьому освітньому процесі вищого педагогічного навчального закладу, що торкаються всіх його складових: цілей викладання, змісту, оцінювання результатів і якості, освітніх технологій, зв'язків вищої освіти з іншими рівнями професійної освіти [9, с.23].

Компетентнісний підхід – метод (технологія) моделювання результатів освіти та їх уявлення як норм якості освіти; пріоритетна орієнтація на цілі – вектори освіти: здатність до навчання, самовизначення (самодетермінації), самоактуалізація, соціалізація та розвиток індивідуальності. В якості інструментальних засобів досягнення цих цілей виступають принципово нові метаосвітні конструкти: базові компетентності, ключові компетенції та метапрофесійні якості.

Компетентнісний підхід у системі професійної підготовки викладачів, на думку М.Г.Чобітька, будується на етичних і наукових принципах у формі сітьової багаторівневої структури. Він покликаний підвищити конкурентоздатність випускників на ринку праці. Компетентнісний підхід полягає у прищепленні і розвитку у студентів набору ключових компетенцій, які визначають його успішну адаптацію в суспільстві. На відміну від терміну «кваліфікація» компетенції включають, крім чисто професійних знань та умінь, що характеризують кваліфікацію, такі якості як ініціатива, співробітництво, здатність працювати у групі, комунікативні здібності, вміння навчатися, оцінювати, логічно мислити, відбирати та використовувати інформацію [13, с.25].

Позитивну роль впровадження компетентнісного підходу зазначають окремі дослідники, зокрема:

- компетентнісний підхід – це підхід, що акцентує увагу на результатах освіти, які визнаються вагомими за межами системи освіти, висуває на перше місце не інформованість людини, а її вміння розв'язувати практичні проблеми [10, с. 6];

- компетентнісний підхід у підготовці фахівців передбачає не просту передачу знань та умінь від викладача до студента, а формування у майбутніх випускників професійної педагогічної компетентності. У науці спостерігається плюралізм думок з питання про суть та структурні компоненти професійної педагогічної компетентності [7, с. 56];

- компетентнісний підхід вимагає від організатора навчального процесу застосування такої методики навчання, яка б забезпечувала студента не лише знаннями, вміннями та навичками, але й певним досвідом професійної діяльності, прищеплювала б упевненість у своїх силах та готовність брати на себе відповідальність [7, с. 87].

Таким чином, аналіз теоретичних досліджень проблеми компетентнісного підходу у педагогічній освіті дає можливість зробити наступний висновок. Компетентнісний підхід ґрунтується на обов'язкових складових елементах – компетенція та компетентність. Це два тісно взаємопов'язаних між собою поняття, зміст яких охоплює як теоретичну спрямованість у підготовці фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, так і формування сукупності практичних умінь і навичок, необхідних для ефективного виконання професійних завдань.

Компетентнісний підхід у педагогічній освіті передбачає формування у майбутніх фахівців системи наукових теоретичних знань з дисциплін психолого-педагогічного, загальноосвітнього та професійної спрямованості циклів, а також вироблення на цій основі базових умінь і навичок, що відображають готовність випускника вищого навчального закладу непедагогічного профілю виконувати професійні обов'язки та вдосконалювати власну професійну майстерність упродовж життя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А.Болотов, В.В.Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Демин В.А. Профессиональная компетентность специалиста: понятие и виды / В.А.Демин // Мониторинг образовательного процесса. – 2000. - № 4 - С. 35
4. Зимняя И.Я. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.Я.Зимняя – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
5. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І.А.Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія. – К.: Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10-18.
6. Лозова В.І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів / В.І.Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвуз. наук.- практ. конф. – Харків.: ОВС, 2002.- 167 с.
7. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / Овчарук О.В. – Київ: К.І.С., 2004. – 112 с.
8. Педагогический словарь : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [В.И.Загвязинский, А.Ф.Закирова, Т.А.Строкова и др.] ; под ред. В.И.Загвязинского, А.Ф.Закировой. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 352 с. – С.200-201., С. 41.
9. Пометун О. Технології – це відповідь. А про що ми запитуємо? / О.Пометун // Рідна школа, № 8-9, 2011. – С.23-27.
10. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук . – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с. - С. 64-71.
11. Савченко О.Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О.Я.Савченко // Рідна школа, № 8-9, 2011. – С. 4-8.
12. Сисоєва С.О. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю / С.О.Сисоєва // Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті: Збірник наукових праць. – Рівне: НУВГР, 2011. – 165 с. – С. 3-11.

13. Чобітько М.Г. Компетентнісний підхід у професійній підготовці викладачів вищої школи / М.Г.Чобітько // Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті: Збірник наукових праць. – Рівне: НУВГР, 2011. – 165 с. – С. 21-28.

14. Шишко А.В. Формування педагогічної компетентності майбутнього викладача іноземної мови у процесі магістерської підготовки. Автореф. дисер. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук зі спеціальності 13.00.04 / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2008. – 22 с.

15. Юридична психологія. Словник: Довідкове видання / Кол. авт.: Д.О.Александров, В.Г.Андросюк, Л.І.Казміренко та ін., За заг. ред. Л.І.Казміренка, Є.М.Моїсєєва. – Вид. 2-е, уточ. та доп. – К.: КНТ, 2008. – 224 с. – С. 78-79.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мачинська Наталія Ігорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ.

Коло наукових інтересів: методика викладання у вищій школі, педагогічна підготовка магістрантів, психолого-педагогічна компетентність майбутніх фахівців непедагогічного профілю.